

MI A SZENTLÉLEK SZEREPE A MEGISMERÉSBEN?

SZABADOS ÁDÁM

A felvilágosodás kételyre és az objektivitás mítoszára épült ismeretelmélete a huszadik század második felére gyakorlatilag összeomlott. Kiderült, hogy a megismerő és a megismerés tárgya nem választható el egymástól. Annak beismerése viszont, hogy a hitünk, személyes meggyőződéseink, tapasztalataink, közösségi háttérünk befolyásolja a megfigyeléseinket, komoly válságot eredményezett az ismeretelmélet terén. Ezt a válságot legkönnyebben az irodalomban zajló változásokon keresztül tudom érzékeltetni.

Ha kezünkbe vesszünk egy huszadik század elején született regényt, jelentős erőfeszítéseket jelent végigolvasni, különösen, ha előtte Tolsztoj, Mikszáth vagy Sienkievicz alakította az elvárásainkat. A modernizmus az irodalomban az ismeretelmélet problematikáját helyezte a középpontba, és ennek érzékelhető következményei lettek az olvasóra nézve. Megszűnt a mindentudó szerző nézőpontja, helyette az író a szereplők – leginkább egy szereplő – gondolatain keresztül láttatja a világot. Fontos, hogy az eseményeket nem pusztán egy szereplő nézőpontjából, hanem egyenesen a szereplő belső világába helyezkedve látjuk (ha egyáltalán látjuk). Jellegetes példája ennek James Joyce és Virginia Wolf „stream of consciousness” (tudatfolyam) technikája. Nincs objektíven bemutatott valóság, teljes mértékben a szubjektum nézőpontja érvényesül. A modernizmus még nem adta fel, hogy a világ a szubjektum szemszögéből megismerhető, de ezt az ismeretet már rendkívül bizonytalannak, homályosnak és töredezettnek tartja. (Az impresszionista képekhez hasonlóan.) Faulkner egyenesen egy őrült lelkivilágán keresztül beszél a valóságról. A huszadik század második felének posztmodernista irodalma kitört az ismeretelméleti csapdából, de csak úgy, hogy feladta az episztemológia harcát, és a problematikát átemelte az ontológia és a nyelvi játék világába. Minden egyén és minden közösség külön világ: akkor legalább élvezzük! A posztmodernizmus látszólagos könnyedsége (gondoljunk például Joseph Heller *A 22-es csapdája* vagy Kurt Vonnegut *Időomlás* című regényére) valójában a totális ismeretelméleti válság beismerése. Be vagyunk zárva a saját értelmezéseink világába, és nincsen kiút, hiszen nincsen mindentudó szemszög.

Van-e másik kitörési pont az ismeretelmélet válságából? Van-e a posztmodern rezignált könnyedségének alternatívája? Induljunk el onnan, hogy az egyik értelmezés (a keresztényeké) azt feltételezi, hogy mégiscsak van mindentudó szempont: Istené. Ez az értelmezés azt is feltételezi, hogy minden egyéni meggyőződés és hit Isten világában van, és valamelyik jobban, más meggyőzések meg kevésbé látják tisztán a valóságot. A keresztény meggyőződés (még mindig úgy beszélek róla, mint az egyik a sok közül!) azzal számol, hogy a bűn (ami az Isten elleni lázadás és autonómia szinonimája) rossz irányba befolyásolja a valóság megismerését. Azzal is számol, hogy a véges emberi értelem mindig „tükör által, homályosan” ismer,

ezért szüksége van kinyilatkoztatásra, vagyis arra, hogy maga Isten beszéljen neki a valóság milyenségéről. Az egyik legreményteljesebb keresztény meggyőződés éppen az, hogy Isten a Szentlélek által meg tudja változtatni a gondolkodásunkat, meg tudja tisztítani a látószögünket hamis meggyőződésektől, illúzióktól, és képes felnyitni a szemünket azokra a dolgokra, melyekre végességünk vagy a bűn miatt vakok vagyunk. A keresztény meggyőződés abból indul ki, hogy a Szentlélek az, aki miatt megnyílhat egyéni és közösségi értelmezéseink börtöne.

Most tegyük fel, hogy ez a megközelítés az igazi. (Csak hogy világos legyek: a posztmodern meggyőződés alternatíváját keressük, tehát egy pillanatra visszaléptünk arra a pontra, hogy a megismerés még lehetséges, csak nagyon nehéz. Van tehát értelme *igaz* megközelítésről beszélni.) Tegyük fel, hogy a világ tényleg olyan, ahogy a keresztények elképzelik, tényleg van mindentudó Isten, és tényleg van Szentlélek. Mi történhet ebben az esetben? Az, hogy lesznek emberek, akiknek ez a mindentudó Isten a Szentlélek által megnyitja a szemét, hogy olyannak lássák a valóságot, amilyen az valójában, elhiggyék mindazt, amit Isten a természetben, a történelemben, Jézus személyében és a Biblián keresztül kinyilatkoztatott róla, és el akarják ezt mondani másoknak is. Ha igaz a keresztények nézőpontja, akkor maga ez a nézőpont már a Szentlélek munkájának következménye. A keresztények azért hiszik, hogy van Szentlélek, mert a Szentlélek kereszténnyé tette őket. Ha van Szentlélek, akkor tehát vannak keresztények is, akik hiszik, hogy van Szentlélek. És ők nehéznek fogják ugyan találni, hogy megmutassák másoknak, amit látnak, de az, amit látnak, bizonyosságot ad nekik arról, hogy a valóságot látják.

Körkörös érvelés? Inkább azt mondanám, hogy nincs olyan objektív szilárd pontja, amelyről Descartes beszélt. Ez az érvelés a bizonyosságot nem az emberi értelem autonómiájára építi, hiszen éppen az vezetett az episztemológia válságához. Ez az érvelés a véges embert a mindentudó, mindenütt jelenvaló, szuverén Istentől való függésben látja. Ahogy Pál apostol mondta annakidején az athéni filozófusok körében: „Őbenne élünk, mozgunk és vagyunk.”